

ХОРИХООС ӨӨР ТӨРЛИЙН ЯЛ ЭДЛҮҮЛЭХ АЖИЛЛАГААНЫ ЭРХ ЗҮЙН ОРЧИН, ПРАКТИК

*Нийслэлийн шийдвэр гүйцэтгэх албаны мэргэжилтэн, ахмад
Л.Эрдэнэцагаан*

Аливаа улс орны хүмүүний ухамсар, сэтгэхүйн төлөвшил нь нийгэм эдийн засгийнхаа хөгжилтэй салшгүй холбоотой бөгөөд хөгжиж буй Монгол Улсын хувьд эрх зүйн систем, тогтолцоогоо олон улсын жишигт нийцүүлэн өөрчилж шинэчилж, боловсронгуй болгон хөгжүүлж байгаа билээ.

Өнөөдөр Монгол Улс Олон улсын гэрээ болон Хүний эрхийн тунхаглалд заасан хүний эрх, эрх чөлөө, жам ёсны эрхийн үндсэн зарчмуудыг хүлээн зөвшөөрч, улмаар хүний эрхийг хангах, халдашгүй байдлыг баталгаажуулах үүргийг Үндсэн хууль болон бусад хууль тогтоомжоороо хүлээж, эрх зүйн харилцаанд оролцогчдын эрх ашгийг төрийн зүгээс хамгаалах, тэдний эрхээ эдлэх нөхцөл боломжийг олгох асуудалд эрх зүйн шинэтгэлийн хүрээнд ихээхэн анхаарал хандуулж байна.

Шүүх эрх мэдлийн стратеги төлөвлөгөөнд шүүхийн шийдвэрийг хуулийн хүрээнд биелүүлдэг нөхцлийг бүрдүүлэх, шүүхийн шийдвэр биелүүлэх ажиллагааг боловсронгуй болгох, зах зээлийн нөхцөлд нийцсэн оновчтой хувилбар бий болгох, шүүхийн шийдвэрийг биелүүлэх ажиллагаанд прокурорын байгууллага хяналт тавихаар холбогдох хуулиудад тусгах, шүүхийн шийдвэрийг биелүүлэх байгууллагын ажилтныг шаардлагатай техник хэрэгсэл, эдийн засгийн баталгаагаар хангах нөхцлийг тогтоох, шүүхийн шийдвэрийг биелүүлэх ажиллагааг хэрэгсэхгүй болгуулдаг тогтолцоо бий болгох асуудлыг судалж шийдвэрлэхээр тусган, дээрх заалтуудыг хэрэгжүүлэхээр тодорхой арга хэмжээг үе шаттайгаар хэрэгжүүлж байна.

Үүний илрэл нь 2002 оны “Эрх зүйн шинэтгэлийн хөтөлбөр”-ийг хэрэгжүүлэх ажлын хүрээнд шүүх эрх мэдлийн болон хууль сахиулах байгууллагуудын үйл ажиллагаа, зохион байгуулалтын үндсийг тодорхойлон тогтоосон Эрүүгийн, Эрүүгийн байцаан шийтгэх, Иргэний, Иргэний хэргийг шүүхэд хянан шийдвэрлэх, Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх тухай Монгол улсын хуулиудыг шинэчлэн баталсан билээ.

Эдгээр хуулиудад нийгмийн хөгжилтэйгээ уялдуулан тухай бүрт нь нэмэлт өөрчлөлтийг хийж ирсэн бөгөөд зарим нэг заалт, хуулийн нэр томъёог гадаад орнуудын хуулиас шууд авч хэрэглэсэн, өөрийн орны ахуй, амьдралын хэвшилд тохируулан хийгээгүйгээс хуулийн алдаатай, хоорондын уялдаа холбоогүй байх нь ажиглагддаг.

Нийгмийн төдийгүй хувь хүний эрэлт хэрэгцээг бүрэн хангасан байдлаар хууль тогтоомжийг гаргахад алдаа байхыг үгүйсгэх аргагүй юм. Хуулийг хүн л зохиож, зохиосон хуулиа өөрсдөө дагаж мөрддөг шүүдээ.

Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх ажиллагааг явуулж байгаа практик, хуулийг хэрэглэж буй байдлаас ажиглахад дараах тулгамдсан асуудлууд байсаар байна. Тухайлбал: Эрүүгийн ялын төрөл, ялангуяа хорихоос өөр төрлийн ялын гүйцэтгэлийн талаархи иргэдийн хууль эрх зүйн мэдлэг дутмаг байгааг дурьдах нь зүйтэй.

Эрүүгийн хэргийн талаар гарсан шүүхийн шийдвэрийг биелүүлэх ажиллагааны нилээн онцлог томхон бүрдэл хэсэг бол хорихоос өөр төрлийн ял оногдуулсан шүүхийн шийтгэх тогтоолыг гүйцэтгэх ажиллагаа юм.

Энэ төрлийн ялыг хэрэгжүүлснээр нэг талаас нийгэм, эдийн засагт үзүүлэх үр нөлөө, ял шийтгүүлэгчийн ёс зүйн төлөвшил, гэм буруугаа хүлээх ухамсар, хохирол

арилгахад давуу байдал олгож болох боловч нөгөө талаас гэмт хэргийн зүйлчлэл, ялын хэрэгжилтэнд тавих хяналт, үр нөлөөг сулруулах, оногдуулсан ялын хэмжээнээс хамаарч зарим тохиолдолд ял шийтгүүлэгч засарч хүмүүжихгүй байх зэрэг хандлагын улмаас эрүүгийн хариуцлагын гарцаагүй байх, заавал биелэгдэх зарчим алдагдаж, дахин гэмт хэрэгт холбогдох сөрөг үр дагавар гарч болзошгүй байгааг анхаарах шаардлагатай байна.

Иймээс хорихоос өөр төрлийн ялын хэрэгжилт, тухайн ялын хэрэгжилтийг хангах эрх зүйн зохицуулалт, түүний онцлог шинж чанар, шийдвэр гүйцэтгэх ажиллагааг явуулахад баримтлах хууль, журмыг онолын болон практикийн хүрээнд тусгайлан судалж дүгнэх, улам бүр хөгжүүлэх шаардлага урган гарч байна.

Иргэдийн олонхи шүүхээс зөвхөн хорих ял л оноодог гэдэг өрөөсгөл ойлголттой явдаг. Тиймдээ ч хорихоос өөр төрлийн ял болох торгох, эд хөрөнгө хураах, тодорхой албан тушаал эрхлэх, үйл ажиллагаа явуулах эрхийг хасах, албадан ажил хийлгэхийг ял гэж үздэггүй байна. Энэ төрлийн ял авсан бол юман чинээ тоодоггүй сэтгэхүй давамгайлдаг бөгөөд шүүгчид, шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх албаныхан нь ч ийм шийдвэрт хайнга ханддаг нь ажиглагдаж байна.

Хорихоос өөр төрлийн ялын хэрэгжилт, түүний эрх зүйн зохицуулалт, шүүхийн шийтгэх тогтоолоор тухайн гэм буруутай этгээдэд оногдуулсан ялыг эдлүүлэх, мөнгөн дүнгээр биелүүлэх ажиллагааны өнөөгийн байдал, энэ төрлийн ял оногдуулсан шүүхийн шийдвэрийг гүйцэтгэх ажиллагаанд тулгамдаж буй зарим бэрхшээлтэй асуудал, түүнийг үр дүнтэй шийдвэрлэх арга замыг эрэлхийлэхэд энэхүү нийтлэлийн зорилго оршиж байгаа юм.

Тиймдээ ч хорихоос өөр төрлийн ял, шийтгэл практик дээр хэрхэн хэрэгжиж буйг тодорхой бодит тоо баримт, судалгаа, ялын хэрэгжилтийг хангуулж буй байгууллагуудын мэдээ, тайланг үндэслэн энэхүү нийтлэлд уг ялын талаар авч үзэж ялын төрлөөр нь нэг бүрчлэн авч үзье.

1. Торгох ял оногдуулсан шүүхийн шийдвэрийг гүйцэтгэх ажиллагааны өнөөгийн эрх зүйн зохицуулалт.

Шийдвэр гүйцэтгэх ажиллагаа гэдэг нь иргэний болон захиргааны хэргийн талаар гарсан шүүхийн шийдвэр болон шүүхээс баталгаажуулж өгсөн бусад байгууллагын хуульд заасан шийдвэр, хорих ял оногдуулахаар заасан шүүхийн таслан шийдвэрлэх тогтоол, хорихоос өөр төрлийн ял оногдуулахаар заасан шүүхийн шийтгэх тогтоолыг үндэслэн хуулиар эрх олгогдсон байгууллага, албан тушаалтнаас хууль журамд заасны дагуу гүйцэтгэж байгаа төрийн албадлагын арга хэмжээний нэг төрөл юм.

Торгох ял гэдэг нь: Эрүүгийн хуулийн тусгай ангид заасан тохиолдолд шүүхээс мөнгөн төлөөс оногдуулахыг торгох ял гэнэ. Торгох ялын хэмжээг гэмт хэрэг үйлдэх үед мөрдөгдөж байгаа хууль тогтоомжид заасан нэг сарын хөдөлмөрийн хөлсний доод хэмжээг таваас таван зуу дахин нэмэгдүүлсэнтэй тэнцэх хэмжээний төгрөгөөр тогтооно. Торгох ялаас ноцтойгоор зайлсхийвэл уг ялын хэмжээнээс хамааруулан шүүх торгох ялыг Эрүүгийн хуульд заасны дагуу гурван жил хүртэл хугацаагаар хорих ялаар сольж болно. Харин торгох ял оногдуулсан шүүхийн шийтгэх тогтоолыг гүйцэтгэх нь торгох, эд хөрөнгө хураах ял оногдуулсан шүүхийн шийтгэх тогтоолыг гүйцэтгэх ажиллагааг ШШГТХуулийн 10-14, 18-20 дугаар зүйлд тус тус заасны дагуу гүйцэтгэх бөгөөд Торгох ял оногдуулсан шүүхийн шийтгэх тогтоол гарснаас хойш ялтан 7 хоногийн дотор шийдвэрийг сайн дураар биелүүлэх үүрэгтэй.

Ялтан ШШГТХуулийн 91.2-д заасан хугацаанд торгуулийн мөнгийг төлөөгүй тохиолдолд шүүгч шийтгэх тогтоолыг ялтны оршин суугаа буюу ажиллаж байгаа, эсхүл эд хөрөнгө нь байгаа газрын шийдвэр гүйцэтгэх албанд 3 хоногийн дотор хүргүүлэх ба Шийдвэр гүйцэтгэх албаны ахлах шийдвэр гүйцэтгэгч энэ хуулийн 12.1-т заасны дагуу

тогтоосон тойргийн шийдвэр гүйцэтгэгчид шүүхийн шийдвэрийг хуваарилна.

Шийдвэр гүйцэтгэгч нь шүүхийн шийдвэрийг хүлээн авсан өдрөөс хойш 14 хоногийн дотор торгуулийн мөнгийг шийдвэр гүйцэтгэх байгууллагын дансанд тушаах, уг хугацаанд торгуулийн мөнгийг төлөөгүй бол ялыг албадан биелүүлэх тухай ялтанд мэдэгдэх хуудас явуулна.

Ялтан торгуулийн мөнгийг бүрэн тушааснаар торгох ялыг бодитой биелүүлсэнд тооцож, шийдвэр гүйцэтгэгч энэ тухай шийдвэр гаргасан шүүхэд мэдэгдэнэ.

Хэрэв ялтан торгуулийн мөнгийг ШШГТХуулийн 91.2-г заасан хугацаанд төлөх бололцоогүй байвал түүний өргөдлийг үндэслэн шийдвэр гүйцэтгэгч торгууль төлөх хугацааг 6 сар хүртэл хугацаагаар хойшлуулах болон мөн хугацааны дотор хэсэгчлэн төлүүлэх тухай санал прокурорт гаргах ба прокурорын дүгнэлтийг үндэслэн шүүх шийдвэрлэнэ.

Ялтан нь шийдвэр гүйцэтгэгчийн тогтоосон хугацаанд торгуулийн мөнгийг төлөөгүй бол шийдвэр гүйцэтгэгч торгуулийн мөнгийг ялтны эд хөрөнгөөс албадан гаргуулна.

Тухайн ялтан эд хөрөнгө, хөдөлмөрийн хөлс, цалин орлогоо нуух, бусдад хууль бусаар шилжүүлэх, үрэгдүүлэх, шийдвэр гүйцэтгэгчид мэдэгдэлгүйгээр байнга оршин суугаа газраа өөрчлөх зэргээр ял эдлэхээс санаатайгаар зайлсхийвэл шийдвэр гүйцэтгэгч зохих шалгалт явуулж, торгох ялыг баривчлах, хорих ялаар солих тухай саналыг прокурорт гарган, прокурор дүгнэлт гарган шүүхэд хүргүүлэх ба шийдвэр гүйцэтгэгчийн санал, прокурорын дүгнэлтийг үндэслэн шүүх Эрүүгийн хуульд заасны дагуу торгох ялыг баривчлах, хорих ялаар сольж болдог.

Дээрхээс үзэхэд торгуулийн ял шийтгэлийг хэрэгжүүлэх шийдвэр гүйцэтгэх ажиллагааг нэг талаас тодорхой хуульчилсан ч уг хуулийн бодит хэрэгжилт хөрсөн дээр төдийлөн бүрэн цэцэглэхгүй байсаар байна. Үүний нэг жишээ бол торгох ял хэт өндөр, торгуулийн ялаар шийтгэгдсэн этгээд төлбөрийн чадваргүй байх явдал байсаар байна.

Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх тухай Монгол Улсын хуульд /91-р зүйлд/ торгох ялыг гүйцэтгэх ажиллагаа нь энэ хуулийн II хэсэгт зааснаар буюу иргэний хэргийн талаарх шийдвэр гүйцэтгэлийн ажиллагааны дагуу явуулахаар заасан байна. Гэтэл торгох ялаар шийтгэгдсэн этгээд маань төлбөрийн чадваргүй байх, торгуулийн ял хэт өндөр байх гэсэн 2 үндэслэлээр торгох ялыг биелүүлэхэд ихээхэн хүндрэл учирч байна. Жишээлбэл: Хан-Уул дүүргийн шүүхийн 2009 оны 9 дүгээр сарын 24-ний өдрийн 263 дугаар шийтгэх тогтоолоор иргэн Э овогтой Х-г 16.308.000 төгрөгөөр торгож шийтгэжээ. Хэргийн байдлаас үзэхэд ялтан Х нь 2009 оны 7 дугаар сарын 10-ны орой найз Б-гын гуйлтаар суудлын автомашиныг жолоодож явахад хажууд сууж явсан Д согтуу байсан бөгөөд Х-ийн жолоодож явсан автомашины өрүүлийг хажуунаас эргүүлж автомашин онхолдож Д нас барсан байна. Гэтэл шүүхээс түүнд 16.308.000 төгрөгөөр торгож шийтгэсэн нь биелэгдэх боломжийн хувьд туйлын хангалтгүй юм. Учир нь ялтан Х нь ам бүл-2, эрхэлсэн тодорхой ажилгүй, хараагүй эхийгээ асран хардаг нь шийдвэр гүйцэтгэлийн ажиллагааны явцад тогтоогдсон байна.

Дээрх жишээнээс үзэхэд торгуулийн ялын бодлогыг зөв баримтлах нь шүүхийн асуудал боловч цаашид гарах үр дагаврыг анхаарах нь чухал байна.

Хорихоос өөр төрлийн ял нь хөнгөн ял гэдэг үндэслэлээр оногддог боловч хэт өндөр торгуулийн ял нь биелэгдэх боломж нөхцлөөр муу байх, биелэгдсэн ч муу үр дагавар ихтэй байх практикт ихээхэн харагдаж байна. Жишээ нь: торгох ялаар шийтгэгдсэн этгээдийн ар гэр, үр хүүхэд, амьдрал ахуй нь давхар хохирох явдал амьдралд ихээхэн тохиолдож байна.

“Эрүүгийн ял шийтгэл гарцаагүй биелдэг байх” зарчим, эрүүгийн бодлого алдагдаж

байгаа нэг жишээ бол Нийслэлийн шийдвэр гүйцэтгэх албаны хэмжээнд өнгөрсөн 2011 онд торгох ялын 247160.1 мянган төгрөгийн үнийн дүнтэй 28 гүйцэтгэх хуудас баримт бичгийг Монгол Улсын Эрүүгийн хуулийн 76 дугаар зүйлийн 76.1-д зааснаар торгох ялын шийдвэр гүйцэтгэх ажиллагаа явуулах хөөн хэлэлцэх хугацаа дууссан гэсэн үндэслэлээр ялыг хэрэгсэхгүй буюу хүчингүй болгох саналыг прокурорын байгууллагад хүргүүлэн шүүхээр шийдвэрлүүлсэн байна.

Яагаад дээрх 247160.1 мянган төгрөгийн үнийн дүнтэй 28 гүйцэтгэх хуудас 2009 оноос хойш 3 жилийн хугацаанд биелэгдэхгүй байсаар хэрэгсэхгүй болж байна вэ. Энэ нь нэг талаас төлбөрийн чадваргүй, торгох ялыг биелүүлэх боломжгүй этгээдэд шүүх торгох ял оноосон, нөгөө талаас хуульд заасан шийдвэр гүйцэтгэх ажиллагаагаар тухайн ялтан төлбөрийн чадваргүй, эд хөрөнгөгүй болох нь тогтоогдож байгаа явдал юм.

Түүнчлэн торгох ялын эрх зүйн хэрэгжилтийг бодит байдал дээр хуульчид өөрсдөө дордуулах явдал цөөнгүй байсаар байна. Тухайлбал: Шүүхээс хорихоос өөр төрлийн ял болох торгох ял оногдуулсан тухайн ялтны зүгээс өөрт оноосон ялыг биелүүлэх талаар хуулиар хүлээсэн үүрэг, иргэний эрх зүйн ухамсарт нь өмгөөлөгч нар нөлөөлөх явдал цөөнгүй байна. Жишээлбэл: Баянзүрх дүүргийн шүүхийн 2009 оны 11 дүгээр сарын 14-ний өдрийн 100 дугаар шийтгэх тогтоолоор иргэн А овогтой “Б”-г 21.300.000 төгрөгөөр торгож шийтгэжээ. Өмгөөлөгч хууль зүйн зөвлөгөөг тухайн ялтан “Б”-д өгөхдөө: - Торгох ялын мөнгөн дүнг шийдвэр гүйцэтгэх ажиллагааны явцад 3 жилийн хугацаанд сар, сараар бага хэмжээгээр хэсэгчлэн төлсөөр дуусгаж болдог гэсэн ойлголтыг төрүүлсэн байна.

Шүүхээс торгох ял авсан “Б” Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх байгууллага дээр ирээд шийдвэр гүйцэтгэгчээс торгох ялыг биелүүлэх талаар холбогдох хууль тогтоомж, ... шүүхийн шийдвэр гарснаас хойш торгуулийн мөнгийг 7 хоногийн дотор төлж барагдуулах үүрэгтэй, мөн ... шийдвэр гүйцэтгэгч шүүхийн шийдвэрийг хүлээн авсан өдрөөс хойш 14 хоногийн дотор торгуулийн мөнгийг шийдвэр гүйцэтгэх байгууллагын дансанд тушаах, уг хугацаанд торгуулийн мөнгийг төлөөгүй бол ялыг албадан биелүүлэх тухай ялтанд мэдэгдэх хуудас явуулах ... хуулийн заалтыг тайлбарлахад торгох ял авсан этгээд гайхах, манай өмгөөлөгч хэлэхдээ бага багаар төлсөөр 3 жил өнгөрөхөд ял чинь хэрэгсэхгүй болдог гэж хэлсэн шүү дээ гэж хэлсэн байна. Энэ бол нэг хүний жишээ биш нийтлэг явдал юм.

Түүнчлэн шүүхийн өмнөх шат хэрэг бүртгэлт, мөрдөн байцаалтын шатанд эд хөрөнгө хураах, битүүмжлэх, хамгаалах ажиллагаа хангалтгүй байдаг. Энэ нь шүүхийн шийдвэр биелүүлэх, торгох ялтны эд хөрөнгөнөөс ялыг албадан биелүүлэх шийдвэр гүйцэтгэх ажиллагааны явцад ялтан хэрэг бүртгэлт, мөрдөн байцаалтын шатанд эд хөрөнгөө хууль бусаар бусдад шилжүүлэх, шүүхээс өөрт оногдуулах ялыг урьдчилан таамаглаж энэ талаар арга тактик боловсруулж эртнээс төлөвлөж өв хөрөнгө, хадгаламж, данс, мөнгөн хуримтлалаа өөр хүний нэр дээр шилжүүлж байгаагаар илэрч байгаа явдал юм.

Нийслэлийн шийдвэр гүйцэтгэх албаны торгох ялын бодит биелэлтийн сүүлийн 3 жилийн байдлаар гүйцэтгэх хуудас, мөнгөн дүнг харьцуулсан судалгаа:

Торгох ялын судалгаа гүйцэтгэх хуудсаар		Хүснэгт 1.1		
Он		2009	2010	2011
	шүүхээс хүлээн авсан гүйцэтгэх хуудас	163	126	181
	бодиттой биелүүлсэн гүйцэтгэх хуудас	59	59	126
	үлдэгдэл гүйцэтгэх хуудас	104	67	55

Торгох ялын судалгаа мөнгөн дүнгээр		Хүснэгт 1.2	
Он	2009	2010	2011
шүүхээс хүлээн авсан мөнгөн дүн	941,252.9	686,561.0	1131711.8
бодитой биелүүлсэн мөнгөн дүн	163,486.8	272441.7	709460.9
үлдэгдэл мөнгөн дүн	777,766.1	674,276.0	422250.9

Прокурорын байгууллагаас нийслэлийн хэмжээнд торгох ялын бодит биелэлтийг сүүлийн 3 жилийн байдлаар 2009-2011 онд иж бүрэн шалгасан дүн шинжилгээнд торгох ялыг шүүхээс төлбөрийн төлбөрийн чадваргүй, амьжиргааны баталгаажих түвшингээс доогуур орлоготой, өөрийн гэсэн өмч хөрөнгөгүй, оршин суух хаяггүй хүнд ногдуулж буй талаар дурьджээ.

2. Албадан ажил хийлгэх ял оногдуулсан шүүхийн шийдвэрийг гүйцэтгэх ажиллагааны өнөөгийн байдал, хэрэгжилт, бодит бэрхшээл.

Эрүүгийн хуульд заасан хугацаагаар Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх байгууллагын тодорхойлсон газарт нийгэмд ашигтай ажлыг цалин хөлс олгохгүйгээр хийлгэхийг албадан ажил хийлгэх ял гэж ойлгодог.

Албадан ажил хийх ялыг Монгол улсын Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх тухай хуулийн 96 дугаар зүйлийн 96.1-ээс 98 дугаар зүйлийн 98.3 дахь заалт, Хууль зүйн асуудал эрхэлсэн Засгийн газрын гишүүний баталсан 2002 оны 256 тоот тушаал “Албадан ажил хийлгэх ял оногдуулсан шүүхийн шийтгэх тогтоолыг гүйцэтгэхэд хяналт тавих журам”-аар зохицуулжээ.

Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх тухай хуулийн 96 дугаар зүйлийн 96.4-д ... Аймаг, нийслэл, сум, дүүргийн Засаг дарга албадан ажил хийлгэх ажил олох, ажлын байраар хангах үйл ажиллагааг зохион байгуулах үүрэгтэй, ... үүргээ хэрэгжүүлэхдээ албадан ажил хийх тухай нийтэд мэдээлэх, орон нутаг дахь аж ахуйн нэгж, байгууллагатай хамтран ажиллах хэлбэрээр ажиллах .. талаар хуульчилсан билээ.

Хууль хэрэгжүүлэх хүрээнд албадан ажил хийлгэх ялыг нийгэмд ашигтай ажил хийлгэх замаар эдлүүлж, нэг өдөрт 3-12 цагаар албадан хөдөлмөр эрхлүүлж хариуцсан шийдвэр гүйцэтгэгч тогтмол хяналт тавьдаг.

Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх байгууллага нь шүүхээс албадан ажил хийх ял оногдуулсан ялтнуудыг аймаг, нийслэл, орон нутгийн тохижилт үйлчилгээний компаниудад нийгэмд тустай ажил хийлгүүлэх замаар ялыг эдлүүлж байна.

Сүүлийн 5 жил буюу 2006-2011 онд Нийслэлийн шийдвэр гүйцэтгэх албаны хэмжээнд дүүргүүдийн Тохижилт, үйлчилгээний компаниудад нийт албадан ажил хийх ялтай 150.524.0 /Нэг зуун тавин мянга таван зуун хорин дөрвөн/ цагтай 656 ялтны ялыг биечлэн эдлүүлсэн байна.

Бодит байдал дээр албадан ажил хийлгэх ялтай этгээдийг ажлын байраар хангах асуудал аймаг, нийслэл, орон нутгийн төрийн захиргааны болон аж ахуйн нэгж, байгууллагын идэвхи сул, тэдний цаг ашиглалтанд тавих хяналт тогтмол бус бөгөөд ажлын ачааллаас шалтгаалан, шийдвэр гүйцэтгэгчээс түүнд өдөр тутмын хяналт тэр болгон тавьж ажиллаж чаддаггүй байна. Жишээлбэл: Шийдвэр гүйцэтгэгч албадан ажил хийх 350 цагийн ялтай ялтан “А”-г Хандгайтын, Шарга морьт, Салхитийн зуслангийн айл өрхүүдийн хог хаягдал цэвэрлэж байгааг газар дээр нь тэр болгон шалгаад явах боломжгүй юм.

Шүүхээс албадан ажил хийлгэх ялыг оноодог ч хаана, ямар төрлийн ажил хийлгэх нь тодорхой бус, хэрэгжүүлэх боломж, нөхцөл тааруу, ийм ялтай хүмүүс нь дийлэнхдээ

хот тохижуулах, гудамж талбайн хог цэвэрлэх, мод услах, байгууллагын цонх хаалга угаах зэрэг саархан ажил хийлгэхээс хэтэрдэггүй байгаагаас энэ төрлийн ял төдийлөн нэг мөр хэрэгжихгүй байгаа нь шалгалтаар нотлогдож хүлээн зөвшөөрөгдсөн бодит байдал болоод байна.

3. Эд хөрөнгө хураах ял оногдуулсан шүүхийн шийдвэрийг гүйцэтгэх ажиллагаа өнөөгийн байдал, хэрэгжилт

Монгол Улсын Эрүүгийн хуулийн тусгай ангид заасан тохиолдолд гэмт хэрэг үйлдсэн этгээдийн хувьд ногдох эд хөрөнгийг бүгдийг буюу заримыг үнэ төлбөргүйгээр албадан гаргуулж, төрийн өмчлөлд шилжүүлэхийг эд хөрөнгө хураах ял гэнэ.

Эд хөрөнгө хураах ял эдлүүлэх эрх зүйн зохицуулалтыг Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх тухай хуулийн 94 дугаар зүйлийн 94.1-ээс 95 дугаар зүйлийн 95.2 дах заалт хүртлэх зүйл хэсгүүдээр зохицуулсан байдаг.

Шүүх эд хөрөнгө хураах нэмэгдэл ял оногдуулахдаа хураах эд зүйл, эд хөрөнгийг шийтгэх тогтоолдоо нэг бүрчлэн заана. Эд хөрөнгө хураах нэмэгдэл ял оногдуулсан шүүхийн шийтгэх тогтоолыг, эд хөрөнгө дансалсан буюу битүүмжилсэн актын хамтаар ялтны эд хөрөнгө байгаа газрын шийдвэр гүйцэтгэх албанд шүүх 3 хоногийн дотор хүргүүлнэ. Тухайн хураах эд хөрөнгө нь дундаа хэсгээр буюу хамтран өмчлөх эд хөрөнгөнөөс тодорхой эд хөрөнгийг хураахаар шүүхийн шийтгэх тогтоолд нэрлэн заасан бол шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх тухай хуульд заасан журмын дагуу хураана.

Шүүхийн шийтгэх тогтоолд заасан эд хөрөнгийг бүрэн хурааж, улсын орлогод оруулснаар эд хөрөнгө хураах ялыг бодитой биелүүлсэнд тооцож, шийдвэр гүйцэтгэгч гүйцэтгэх баримт бичгийг хааж, тогтоол гаргасан шүүхэд мэдэгдэнэ. Шүүхийн шийтгэх тогтоолд хураахаар заасан эд хөрөнгийг үрэгдүүлсэн, нуусан, бусдад шилжүүлсэн, завшсан гэм буруутай этгээдэд хуульд заасны дагуу эрүүгийн хариуцлага хүлээлгэдэг.

Шүүхийн шийтгэх тогтоолд хураахаар заасан эд хөрөнгийг үрэгдүүлсэн, нуусан, бусдад шилжүүлсэн, завшсан үйлдлийн улмаас тухайн эд хөрөнгийг хураах боломжгүй болсон бол түүний үнийг хуульд заасан журмын дагуу нөхөн төлүүлдэг.

Эд хөрөнгө хураах ялын бодит биелэлтэнд нөлөөлж буй бэрхшээл бол шүүх эд хөрөнгө хураах нэмэгдэл ял оногдуулахдаа хураах эд зүйл, эд хөрөнгийг шийтгэх тогтоолдоо нэг бүрчлэн заалгүй мөнгөн хэлбэрээр оноож буй шийдвэрүүд юм. Үүний нэг тод жишээ бол Нийслэлийн шийдвэр гүйцэтгэх албаны эд хөрөнгө хураах ялын 2011 оны жилийн эцсийн тус ялын судалгаа юм.

Нийслэлийн шийдвэр гүйцэтгэх албаны эд хөрөнгө хураах ялын хэрэгжилтийг өнгөрсөн 2011 оны байдлаар авч үзэхэд: Шүүхээс биелүүлбэл зохих 144 гүйцэтгэх хуудасны 47862.6 мянган төгрөгийн үнийн дүнтэй гүйцэтгэх баримт бичгээс 12186.7 мянган төгрөгийн үнийн дүнтэй 51 гүйцэтгэх хуудсыг бодитой биелүүлж 35675.9 мянган төгрөгийн үнийн дүнтэй 93 гүйцэтгэх хуудасны үлдэгдэлтэй байна.

Эд хөрөнгө хураах ялын бодит биелэлтэнд нөлөөлж буй бас нэгэн хүчин зүйл нь эд хөрөнгө хураах нэмэгдэл ялтай ялтнуудын дийлэнх хэсэг нь хорих ангиудад ял эдэлж байгаа бөгөөд ялын төрөл дэглэмээс хамаарч тухайн ялтныг хөдөлмөрийн бүтээмжтэй ажлын байраар хангаж цалин хөлснөөс нь суутгал хийх замаар эд хөрөнгө хураах ялыг биелүүлэх боломж төдий л хангалттай биш байгаа юм.

4. Тодорхой албан тушаал эрхлэх, үйл ажиллагаа явуулах эрх хасах ял оногдуулсан шүүхийн шийтгэх тогтоолыг гүйцэтгэх ажиллагаа, бодит бэрхшээл.

Тодорхой албан тушаал эрхлэх, үйл ажиллагаа явуулах эрх хасах ял оногдуулсан шүүхийн шийтгэх тогтоолд заагдсан ялыг биелүүлэх ажиллагаанд Шүүхийн шийдвэр

гүйцэтгэх тухай хуулийн 99.1-д заасан шийтгэх тогтоол хүчин төгөлдөр болсноос хойш 7 хоногийн дотор уг шийдвэрийн хувийг Шүүх тухайн этгээдийг ажил албан тушаалд томилсон, сонгосон эсхүл тодорхой үйл ажиллагаа явуулах эрх олгосон байгууллагад хүргүүлж, ялтны оршин суугаа газрын шийдвэр гүйцэтгэх албанд бичгээр мэдэгдэнэ гэсэн заалтыг зөрчиж, шүүх гүйцэтгэх хуудсыг бичиж, Нийслэлийн шийдвэр гүйцэтгэх албанд шууд ирүүлж байна.

Мөн дээрх ялыг нэмэгдэл ялын чанартай оногдуулахдаа гүйцэтгэх хуудсыг бичихгүй орхигдуулах явдал гарч байна. Түүнчлэн уг ялыг нэмэгдэл ялын чанартай оногдуулахдаа гүйцэтгэх хуудсыг бичихгүй орхигдуулах явдал нь тодорхой албан тушаал үйл ажиллагаа явуулах эрхийг хасах ялын талаар улсын хэмжээнд нэгдсэн тоо бүртгэл хөтөлгөдөхөд хүндрэл учруулж байгаа юм. Жишээлбэл: Шүүхээс жолооны эрх хасах ял дээр гүйцэтгэх хуудсыг харилцан адилгүй бичиж байна. Тухайлбал: Замын цагдаагийн газрын Мэргэжлийн хяналтын хэлтэс дээр 2011 онд нэмэгдэл ялаар жолооны эрх хассан шүүхийн шийтгэх тогтоол 305 ирсэн байхад Нийслэлийн шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх албанд шүүхээр нэмэгдэл ял эрх хасах ялын гүйцэтгэх 55 ирсэн байх жишээтэй.

Шийдвэр гүйцэтгэх ажиллагааны явцад тухай ялтныг ажилд авсан, томилсон, сонгосон аж ахуйн нэгж, байгууллага ажлаас чөлөөлөх, эрх олгосон шийдвэрээ өөрчлөхгүй байх зэрэг нь Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх тухай хууль, Хууль зүй, дотоод хэргийн сайдын 252 дугаар тушаалаар батлагдсан журмын заалтууд зөрчигдөх явдал нэлээд гарч байна. Тухайлбал: Жолооны эрх хасах ялаар шийтгэгдсэн этгээдийн үйл ажиллагаанд хяналт тавихад цагдаагийн байгууллагад албан бичиг тоот явуулахаас өөр эрх зүйн зохицуулалт байхгүй байна.

Шийдвэр гүйцэтгэгч тодорхой албан тушаал эрхлэх үйл ажиллагаа явуулах эрхийг хасах ялыг хуульд зааснаар хэрэгжүүлж, хяналт тавих боломж муутай. Жишээлбэл: Жолооны эрх хасах ял дээр тухайн эрх хасагдсан жолоочийг шийдвэр гүйцэтгэгч дуудан ирүүлж тайлбар авч, тээврийн хэрэгсэл жолоодохгүй байх талаар холбогдох хууль, журмыг тайлбарлан сануулж, энэ талаар баталгаа гаргуулах боловч тухайн иргэнийг хөдөө, орон нутагт тээврийн хэрэгсэл жолоодон явж байгаа эсэхийг хянах боломж байхгүй, тэр ч байтугай хулгайн аргаар тээврийн хэрэгсэл жолоодон ямар нэгэн осол, зөрчил гарган цагдаагийн байгууллагад шалгагдаж байгааг ч хянах боломжгүй юм.

Гэтэл жолооны эрхийг Цагдаагийн байгууллага олгодог боловч эргээд эрх нь хасагдсан тохиолдолд олгосон эрхээ түдгэлзүүлэх, сэргээх, хойшлуулах ямар нэгэн зохицуулалт байхгүй байгаа нь шийдвэр гүйцэтгэх ажиллагаанд хүндрэл гарч байна.

Өөрөөр хэлбэл Цагдаагийн байгууллагын замын цагдаагийн газар, тасагт хяналт тавьж, хамтран ажиллах тухай албан бичгийг хүргүүлэн ажилладаг ба хэрхэн яаж хяналт тавьсан талаар хариу ирдэггүй байна.

Цаашид хорихоос өөр төрлийн ялын үр нөлөөг дээшлүүлэх талаар доорхи арга хэмжээг авч хэрэгжүүлэх саналтай байна. Үүнд:

1.Хорихоос өөр төрлийн ял эдлүүлэх ажиллагаанд тавих хяналтын тогтолцоог өөрчлөх, ялын төрөл, хэмжээ, оногдуулж буй байдлыг өөрчлөн шинэчлэх, тухайлбал эд хөрөнгө хураах ялын хэмжээ, биелүүлэх хугацааг тодорхой болгох

2.Хорихоос өөр төрлийн ял эдлүүлэх эрх зүйн зохицуулалтыг боловсронгуй болгох, түүний дотор өнөөгийн мөрдөгдөж буй хууль, журмыг шинэчлэх, торгох ял оногдуулах шүүхийн практикийг нийгмийн хөгжлийн чиг хандлагатай уялдуулах.

3.Албадан ажил хийлгэх ялыг хэрэгжүүлэхэд ялтныг харъяа аймаг нийслэл, сум дүүргийн засаг дарга ажлын байраар хангах, жагсаалт гаргах, нийтэд мэдээлэх зэрэг асуудлыг шийдвэрлэхээр байгаа нь нийгэмд тустай ажил хөдөлмөр хийлгэх ялын үндсэн шинж чанар хэрхэн нийцэж байгаа эсэхийг эргэн харах цаг болсон байна.

4. Хорихоос өөр төрлийн ял эдлүүлэх ажиллагааны үр нөлөөг дээшлүүлэхийн тулд гадаад улсын туршлагыг судалж нэвтрүүлэх.

Эцэст нь хэлэхэд Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх байгууллага нь Иргэний болон эрүүгийн хэргийн талаар гарсан шүүхийн шийдвэр, шийтгэх тогтоолыг биелүүлэх, түүний дотор зөрчигдсөн эрхийг сэргээх, учирсан хохирлыг арилгах, баривчлах, хорих ял эдлүүлэх, хорихоос өөр төрлийн ялыг гүйцэтгэх үндсэн чиг үүргийг хуулиар олгогдсон эрх хэмжээний хүрээнд нэр төртэй гүйцэтгэж байна.